

- (23) RIU, Manuel: **Els primers eremitoris mossàrabs de Catalunya.** "Fonaments" (Barcelona) 1 (1978) p. 116.
- (24) Arxiu Capitular de Vic, **Liber Dotationum**, f. 46, i Calaix 6 n. 668.
- (25) Arxiu Montserrat, Papers Sant Benet de Bages, C 19 C 21. Encara que no consta el nom del castell, no hi ha cap més terme d'un castell del marge esquerre del Llobregat que tingui una església de Sant Joan, també ho confirma el fet que aquest pergami fos inclòs junt amb els de Balsareny.
- (26) **Gran Enciclopèdia Catalana.** Vol. 10, p. 198.
- (27) RIUS, José: **Cartulario de "Sant Cugat" del Vallès.** C.S.I.C., Barcelona, 1945, docs. 278, 279, i 292.
- (28) RIUS, José: **Ibidem.** doc. 282.
- (29) MAS, Joseph: **Notes històriques del bisbat de Barcelona.** IX, doc. 101.
- (30) PAGÈS, Montserrat: **La torre circular i els eremitoris rupestres de Benviure, a Sant Boi de Llobregat.** "Acta Mediaevalia" (Barcelona) 1 (1980) pp. 175-195.
- (31) MAS, Joseph: **Ibidem.** IX, doc. 44.

LA COLÒNIA DE PALÀ DE TORROELLA: ESQUEMA HISTÒRIC

Joan Mª Serra i Sala

La colònia de Palà de Torroella, o Palà Vell, està situada dins el municipi de Navàs, entre les viles de Súria i Cardona, a 21 kms. de Manresa. En direcció a Cardona hi trobem els ravalers de La Rata, que sempre s'ha considerat part integrant de la colònia, i de Cal Flautes, raval de set cases de pagès agrupades. Tot al voltant de la colònia hi ha nombrosos masos, masoveries i cases de pagès que formen els termes de Castelladral, Torroella i Valldeperes; d'aquestes cases, enguany, n'hi ha bastantes de deshabitades i algunes comencen a fer la funció de segona residència.

1. Els orígens

Al mateix lloc on avui s'aixeca la casa de l'amo i l'església de la colònia hi havia existit el mas Palà i l'Hostal, al peu del camí de Cardona a Manresa. El mas Palà ja devia existir al segle XII però la primera documentació escrita que se'n guarda data de l'any 1256. A

prop del mas, arran del riu, hi havia un molí fariner, propietat dels Ducs de Cardona; aquests el van donar en pagament d'un deute, a l'any 1482, a l'hereu del mas Palà. Els hereus Palà van anar residint sempre al mas fins a mitjan segle XIX en què el fundador de la colònia, en Joan de Palà i Valls, fixà la seva residència habitual a Barcelona.

El 12 d'agost de l'any 1875 en Joan de Palà i Valls va fer una sol·licitud a la Secció de Foment del Govern provincial per a variar l'ús de l'aprofitament d'aigua del riu Cardener, que usava des de feia segles el mas Palà, amb la finalitat de fer una fàbrica de filats de teixit de cotó. Les aigües del Cardener que aprofitava havien anat, fins aleshores, destinades al reg de les seves terres i a fer moure el molí. Amb un salt de 8'7 m. i un cabal d'1'5 m³/s., Joan de Palà i Valls calculava obtenir una força motriu de 170 CV amb aigües normals, força suficient per fer anar els 5.000 fusos i 100 telers mecà-

rics que volia instal·lar. Des del primer moment, doncs, la força motriu de les aigües del Cardener va ser suficient per al funcionament de la fàbrica, a diferència del cas de la colònia de l'Ametlla de Merola, estudiat per n'Ignasi Terrades.

2. La fàbrica

Amb data del 7 de setembre de 1876 es va concedir l'aprofitament d'aigües sol·licitat. Poc després de l'obtenció d'aquest permís es va constituir la societat "Esteve Valls i Companyia" el mes d'agost de l'any 1877. En el document de constitució d'aquesta societat podem destacar-hi els següents punts:

a) La colònia s'instal·la ben bé com a centre d'explotació de força de treball; el despatx i el magatzem distribuïdor del producte són instal·lats a Barcelona; els socis també són tots residents a Barcelona.

b) Per fer la instal·lació de la fàbrica s'aprofiten les terres d'en Joan de Palà, propietari rural, i les instal·lacions ja fetes per aprofitar les aigües del riu.

c) Les funcions dels tres socis de la companyia queden ben especificades: en Joan de Palà hi posa les terres i capital; i no s'ha de preocupar de res més (tenia la carrera d'advocat, no era pas fabricant); n'Esteve Valls, a part de posar-hi capital, és el qui portarà la gestió efectiva de la fàbrica degut a la seva experiència en la indústria tèxtil; en Manuel Arias en portarà la comptabilitat.

El cas de Palà de Torroella, doncs, no és pas el del trasllat d'una indústria a l'interior del país sinó que es tracta d'un nou establiment industrial en terres d'un propietari agrícola que decideix emprendre l'aventura de l'empresa tèxtil juntament amb el seu cosí, fabricant de Barcelona. La mà d'obra camperola i carlina estava assegurada per la distribució del poblament en aquell sector del Bages.

Entre la data de fundació de la

colònia i el final del segle XIX es van anar edificant totes les construccions que formaran la Colònia de Palà de Torroella, definida com a "colònia agrícola i industrial" en escrits i instàncies, definició que la incloïa dins la llei del 3 de juny de 1868 on es disposaven diverses exempcions i avantatges per aquesta mena d'establiments. A més de la fàbrica, ja en ple funcionament a l'any 1877, es van anar edificant les cases per als treballadors: un bloc d'11 cases, amb 44 habitacles en total, de planta baixa i dos pisos, a l'altra banda de la carretera; i el convent destinat a les monges. Un tros més enllà, a 800 m., hi havia el grup de cases de La Rata (11 cases en total) que també eren considerades part de la colònia pel fet de ser edificacions en terres de propietat de la família Palà i ser residència, des d'aquest moment, de treballadors de la fàbrica; també es van edificar els pisos de les galeries, a sobre mateix de l'edifici de la fàbrica bo i aprofitant el desnivell del terreny. També es van instal·lar els serveis de la botiga, la carnisseria, la barberia, l'escola i el cafè. A l'any 1879 es construí la nova capella, que havia de servir com a centre religiós de la colònia. A l'any 1885 es va calar foc a la fàbrica i quedà ben destruïda però es va bastir de nou tot seguit, prova de la bona marxa econòmica de la colònia.

Cal fer notar que la colònia, potser pel fet de ser instal·lada a banda i banda de la carretera de Manresa a Solsona, no va ser mai tancada a diferència de les colònies del Llobregat; tothom en podia entrar i sortir a l'hora que volgués.

3. La creació de la Colònia Valls

A l'any 1900, arran d'unes disputes entre els dos cosins, en Joan de Palà i n'Esteve Valls, va quedar dissolta la societat "Esteve Valls i Companyia". En Joan de Palà es va quedar amb la fàbrica, perquè era el propietari de les terres, i la meitat de la maquinària;

l'Esteve Valls restà com a propietari de l'altra meitat de màquines però, com que no tenia pas lloc on ficar-la, el seu cosí li va permetre de treballar a la fàbrica fins al 3 de setembre de 1903, el temps necessari perquè es bastís la nova colònia del Palà Nou, o Colònia Valls, un km. aigua avall del Cardener, a la dreta de la carretera de Manresa a Solsona.

4. La successió de Joan de Palà i Valls

En Joan de Palà i Valls, fundador de la colònia, va morir a l'any 1918, a 77 anys d'edat. El pòndol de la indústria va passar al seu nebot, en Joan Palà i Claret (1876-1960), ajudat pel seu germà segon, en Francesc. L'època d'en Joan Palà i el seu germà Francesc coincideix amb els dos moments en què hi van haver més innovacions i ampliacions a la colònia: el període 1923-1936 i el període 1940-1960.

Els germans Palà es van dedicar al llarg del temps de la Dictadura d'en Primo de Rivera Joan Palà fou elegit diputat pel districte de Berga de la

"Unión Nacional", el 1925- a l'ampliació del patrimoni de les terres del Mas Palà mitjançant la compra de diverses finques que envoltaven les seves propietats (la dedicació industrial no havia pas fet abandonar el vessant agrícola de la família Palà) i a ampliar la força motriu de la fàbrica amb diversos salts d'aigua (es va arribar a la concessió de 3 m³/s., o sigui, dos terços del cabal del Cardener) per independitzar-se de la companyia elèctrica; aquests salts són, concretament, els de la Ribera i el de la Coromina, construïts entre 1923 i 1925.

A l'any 1932 es va constituir la Societat familiar industrial i mercantil "Indústries Palà S.A.", formada per en Joan i en Francesc Palà i Claret en base a l'aportació dels edificis de la fàbrica i la Colònia Palà, juntament amb els elements de treball.

En el període 1930-35 es van edificar nous edificis una mica enretirats de la carretera. Concretament es van edificar tres xalets separats: un per al mestre, un com a escola i un altre per

Vista de la fàbrica tèxtil, INDUSTRIES-PALÀ, S.A. (Regió 7)

al capellà; i un bloc allargat amb 8 habitatges, el casino i una sala per al ball, teatre o cinema. També van entrar en servei dos cotxes de línia que, a cada canvi de torn, portaven els treballadors de Súria i Cardona (o que vivien en aquesta direcció). En aquesta època es produeix, també, la modernització dels telers amb la instal·lació de telers Rutti. La fàbrica arriba al seu màxim de personal, amb un total de 346 treballadors.

5. La guerra civil 1936-1939

L'aixecament feixista del 1936 no va tenir conseqüències sagnants a la colònia, a diferència de la colònia Valls on sembla que van haver-hi 3 o 4 morts. Es va constituir un Comitè Directiu, que va prendre possessió de la colònia, i es va procedir a la col·lectivització de la fàbrica. Per regir l'empresa es va formar un consell de 14 persones, 10 de les quals eren de l'UGT (secció d'oficis varis), 2 de la CNT (del Ràdium) i 2 no les he pogudes identificar. A la casa pairal dels Palà s'instal·laren les oficines del Comitè Directiu i el Sindicat de Pagesos. El respecte de la propietat dels amos per part dels treballadors fou quasi total, bona mostra d'això és que al 1939 a la casa dels Palà hi quedaven quasi tots els quadres i mobles, únicament es van incendiar els altars i les imatges de l'església, que servia de magatzem al Sindicat de Pagesos.

En aquest període hi van haver moltes dificultats de proveïment i, a més, molts homes van haver de marxar al front. De cada tres mesos es pot dir que només es treballaven quinze dies i això portava com a conseqüència que quasi mai no es cobrava, la gent anava sobrevivint i es van tallar molt els boscos dels voltants. Malgrat totes les dificultats, els treballadors mateixos es van anar preocupant de conservar les màquines en condicions, enfundades i greixades. Mentrestant, els amos havien fugit, via Marsella, cap a Sant Sebastià -sembla- d'on tornarien a la fi

de la guerra civil i es trobarien la fàbrica en perfectes condicions per començar a produir de nou. Malgrat tot això i que les destruccions a la colònia eren mínimes, diversa gent se'n va anar abans que arribessin els franquistes, preveient la repressió. I no es van equivocar de gaire ja que, encara que no va ser executat ningú, els amos van convidar a anar-se'n una colla de treballadors.

6. La postguerra

Inmeditament després de la guerra civil les "Indústries Palà" ja es van posar a produir per a l'exportació degut al començament de la II Guerra Mundial. De restriccions d'energia no en tenien perquè l'empresa era autosuficient gràcies a les obres fetes abans de la guerra als salts de la Ribera i la Coromina, i, a més, amb el salt d'aigua es podia fer anar dues terceres parts de les màquines. En aquesta època el nombre de treballadors quedà fixat entre 260-300, quantitats entre les quals oscil·larà fins al tancament de la colònia.

Aquesta època de la postguerra, gràcies a la II Guerra Mundial, va ser bona per a la feina (es treballaven 3 torns), el personal entre 1940 i 1945 va augmentar en 50 persones i la impressió que en té la gent és que s'hi vivia bé, sobretot comparant-ho amb la situació general del país.

A l'any 1943 comencen a arribar els primers immigrants andalusos, d'Almeria. A partir d'aquí la vinguda d'immigrants ja fou un fet continuat en la demografia de la colònia; dos anys després, al 1945, el 13 % dels treballadors ja eren andalusos.

Una bona prova de la marxa econòmica de la colònia podria ser el fet que, al 1942, s'inaugurés la nova església i que en Joan Palà es construís un casal força gran sobre l'antic mas Palà.

7. El període final (1953-1971)

L'entrada de l'Estat espanyol en

un règim de progressiva obertura econòmica a partir del 1953 va tenir els seus efectes sobre la colònia.

La composició de la població va canviar força degut a la manca de perspectives de promoció social que oferia la colònia, la qual cosa va comportar un canvi constant de població laboral; l'ocupació dels llocs de treball

lliures que deixaven els catalans per immigrants andalusos o castellans; la dependència progressiva, tant en els aspectes de comerç com de lleure, envers Súria i Cardona; una feminització creixent en la contractació de personal i la minva de treballadors residents a la mateixa colònia.

Dues colònies fabrils -una, en primer terme; l'altra, més al fons- sorgides vora del riu Cardoner.

Períodes de contractació	Treballadors residents a Palà i la Rata	Nats a fora de Catalunya contractats	Dones contractades
1951 - 1955	79'2 %	53'1 %	61'8 %
1956 - 1960	70'9 %	49'6 %	62'6 %
1961 - 1965	57'4 %	61'6 %	67 %
1966 - 1970	25'5 %	40'2 %	75 %

En el moment en què començaren a haver-hi perspectives de treball a altres llocs (Manresa, Terrassa, Sabadell, Barcelona, Badalona . . .) la gent, quan podia, començà a anar-se'n de Palà o bé el treball a la fàbrica es va adoptar com a ocupació temporal de la filla o la muller, mentre el marit treballava a Súria o Cardona, especialment a les mines. Això comportava, automàticament, una disminució contínua del percentatge de treballadors residents a la colònia.

A l'any 1955 es va ensorrar un

bloc de 14 pisos que hi havia al costat del casal dels Palà i es van edificar 4 blocs de pisos a l'altra banda de la colònia, amb un total de 28 habitatges. En aquests anys comença a servir-se directament els clients des de la colònia, sense necessitat de portar la roba al magatzem de Barcelona. Els llocs on, principalment, es portava la producció eren a Monistrol de Montserrat, el Burés i Vic.

A l'any 1960 es va morir l'amo, en Joan Palà i Claret, i va restar com a hereu un seu afillat ajudat per dos

gerents de Barcelona. Poc després entrem en la primera crisi del tèxtil, a l'any 1962, i es pot dir que aquests darrers anys de la colònia no s'hi van fer gaires innovacions i que més aviat aquesta va anar fent la viu-viu, fins que, a la fi, al 1971 "Indústries Palà, S.A." decideix el seu tancament. Els pisos, tant els de Palà com els de la Rata, van ser venuts a baix preu als treballadors que van voler comprar-los. Els horts que en Joan Palà havia anat donant als treballadors que ho volien van continuar essent treballats per la gent de la colònia a canvi d'una quantitat anual simbòlica. La maquinària de la fàbrica va ser venuda i se'n van arrendar els edificis als amos de la Colònia Valls com a magatzems i nau de fabricació.

Dels treballadors que van quedar en atur, 100 es van llogar a una indústria que s'hi va obrir -"Plàstics del Cardener"- el mateix any 1971, filial

d'Indústries Palà, S.A. La resta de treballadors de l'antiga fàbrica (uns 170-180) es van llogar a "Manufactures Valls, S.A." o, els que no van poder, se'n van anar cap a Manresa, St. Joan de Torroella, Sabadell i Badalona, principalment. El total de població de la colònia de Palà de Torroella, que al cens de 1970 arribava a 400 habitants, quedà reduït a 280 en el padró municipal de 1975.

El tancament de la colònia va comportar, tot seguit, la disminució de serveis. El metge se'n va anar a la Colònia Valls, les monges mercedàries se'n van anar i només va quedar un mestre estatal assignat a la unitària de Palà; la botiga, la carnisseria, la perruqueria de dones i el forn de pa continuaren oberts; el cafè al cap de poc només obrí els dies festius i les sessions de cinema, ball i teatre van anar seguint intermitentment.

